

عکس: داود بهنام

بازخوانی رابطه متقابل

میان زیارت بانوان و شهرهای مذهبی

زنان و جاده‌های لذت‌بخش زیارت

در روزگاری زندگی می‌کنیم که بیش از همیشه، گردشگری به عنوان یک صنعت اقتصادی و فرهنگی مورد توجه قرار گرفته است. تا قبل از اینکه کشورها مورد هجوم کرونا و ویروس قرار بگیرند، گردشگری سهم بسزایی در درآمد کشورها داشت و به نظر می‌رسد با عادی شدن شرایط، سیر و سیاحت دوباره و با شوقی بیشتر مورد توجه قرار گیرد. بقاع متبرکه و زیارت در کشورهایی که مذهب در تاروپود جامعه‌شان تنیده شده است سهمی چشمگیر دارد به‌ویژه در ایران که از دیرباز یکی از مهم‌ترین اهداف سفر، زیارت حرم و بارگاه معنوی ائمه اطهار^(ع) بوده است. در این سفرهای زیارتی، زنان چه در جایگاه زائر چه در نقش مهمان‌پذیر و میزبان، همواره نقش بسزایی داشته‌اند و اداره‌کننده بخشی از صنعت گردشگری به شمار رفته‌اند و می‌روند.

➤ زنان در صنعت گردشگری چه نقشی ایفا می‌کنند

واقعیت این است که یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های صنعت گردشگری چتری بودن آن است. یعنی همچون یک چتر گسترده و در زنجیره‌ای از رفع نیازهای گردشگران، مجموعه‌ای از مشاغل و افراد را به خود مشغول می‌دارد، مسئله‌ای که می‌تواند ابعاد فرهنگی و اقتصادی پررنگی داشته باشد. برای نمونه، شهر مشهد، به عنوان یکی از مقاصد سفر شهروندان، چه از منظر زیارت حرم مطهر رضوی چه از لحاظ جاذبه‌های گردشگری، همواره میزبان تعداد زیادی زائر و گردشگر است و بخشی از اقتصاد شهر مقدس مشهد حول حرم امام رضا^(ع) و فعالیت‌های اقتصادی مربوط به خدمت‌رسانی به زائران می‌گردد. زنان در این میان، اگرچه به صورت نه‌چندان آشکار، در فعالیت‌هایی چون هتلداری، فروشندگی، تهیه صنایع دستی سنتی، تولید برخی محصولات خوراکی، فعالیت‌های تولیدی و کارگاه‌های دوخت و دوز و همه آنچه سوغات در نظر گرفته می‌شود حضور موثری دارند که چندان مورد توجه قرار نگرفته است. حضور زنان مشهدی در رتق و فتق امور مربوط به زیارت و گردشگری در ۲۰ سال اخیر باید مدنظر قرار گیرد: اول کسانی که در مجموعه آستان قدس و بارگاه منور رضوی فعالیت می‌کنند. بخشی از زنانی که به عنوان خادم،

شاغل و خدمتگزار زائران به صورت شبانه‌روزی در حرم حضور دارند، این وظیفه مقدس را به صورت افتخاری برعهده گرفته‌اند. با توجه به تفکیک جنسیتی که در بقاع متبرکه وجود دارد، طبیعی است که نیاز به حضور زنان بسیار محسوس و مهم تلقی شود اما این فعالیت‌های زنان نباید مسئله‌ای بی‌اهمیت در نظر گرفته شود. زنان از گذشته‌های دور در بارگاه منور رضوی به فعالیت‌های زیارت‌نامه‌خوانی، کفش‌داری، رفت‌وروب و ... می‌پرداختند. پر واضح است انجام این فعالیت‌ها از سوی زنان با توجه به اینکه نیمی از زائران را زنان تشکیل می‌دهند بسیار ضروری است. ساحت دیگر مربوط به فعالیت‌های زنان خارج از حرم مطهر است. فعالیت‌های اقتصادی همچون تولید صنایع دستی، اداره و حضور در کارگاه‌های تولیدی، کارهای مربوط به هتلداری و اداره مکان‌های اقامتی، همه و همه، وابسته به فعالیت‌های اقتصادی زنان است. این در حالی است که با توجه به پنهان بودن زنان در تولیدی‌ها و کارگاه‌ها و هتل‌ها، معمولاً چندان که باید از نقش آن‌ها در اداره شهر بر محور اقتصاد زیارت سخنی گفته نمی‌شود.

➤ زیارت‌زنانه و ابعاد نادیده فرهنگی آن

در آن سوی ماجرا، زنان در جایگاه زائر و سیاح، نزدیک به نیمی از جمعیت مسافران را به خود اختصاص می‌دهند. اگرچه به سفر و سیاحت زنان به تنهایی و بدون حضور محارم دیدگاه مثبتی وجود ندارد، این قضیه درباره سفرهای مذهبی و زیارتی چندان صادق نیست و هرچه به دوارن اخیر نزدیک‌تر می‌شویم، بر تعداد تورها و جمعیت‌های پیاده و سواره‌ای که زنان را به مقاصد مذهبی می‌رسانند افزوده می‌شود. یعنی علاوه بر تحرک اقتصادی مسئله زیارت و گردشگری برای زنان، یک پدیده فرهنگی نیز در حال رخ دادن است که بر اساس آن، زنان در جمع‌های زنانه و بدون وابستگی‌های معمول، می‌توانند به تجربه‌هایی دست‌یابند که تا پیش از این برای آن‌ها مقدور نبود. از قدیم سفر را یکی از عوامل پختگی و بلوغ عقلی می‌دانستند. شاید علت این امر همین تجارب نابی باشد که با استقلال، تحمل سختی‌ها و مرارت‌های سفر، آشنا شدن با فرهنگ‌ها و افرادهای مختلف در محیط‌ها گوناگون برای زنان به دست می‌آید. نکته مهم آن است که ابعاد فرهنگی زیارت زنان و حضور آنان در جوامع چندفرهنگی یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های تغییر و تحول جوامع است. فرهنگ پدیده‌ای متحول و پویاست که باورها و ارزش‌های اجتماعی نقش مهمی در تغییر آن دارد و در این زمینه در همه جوامع زنان نقش مهمی دارند به‌ویژه در شهرهای زائرپذیر و مذهبی که می‌توانند محل تلاقی فرهنگ‌ها و افراد متفاوتی باشند که هرکدام از آن‌ها حامل‌کننده ارزش‌ها و باورهای اجتماعی متفاوتی هستند. البته در این میان، نقش نهادهای سیاست‌گذار و نهادهای مدنی بسیار مهم و مؤثر است.

دکتر
محدثه
جزایی

دبیرانجمن
علوم سیاسی
شعبه خراسان

نسیم

ارزش آفرینی زنان زائر در شهرهای مذهبی

زنان در همه اجتماعات و نهادها، از خردترین آن‌ها گرفته تا کلان‌ترین، دارای نقش و تأثیر بسزایی در محیط اطراف خود هستند، اما این مسئله در شهرهای مذهبی از هردو سمت میزبان و زائر بسیار مشهود و ملموس است. تنها باید با نگاهی عمیق‌تر قدرتان فعالیت‌های اقتصادی زنانی بود که در کارگاه‌ها، تولیدی‌ها، اقامتگاه‌ها و در خود بقاع متبرکه بدون آنکه چندان به چشم آیند، به اداره امور شهر و رفع احتیاجات زائران می‌پردازند. هم‌چنین با تکریم زنان زائر، همان‌ها که با خود ارزش‌های اجتماعی جدید را برای توسعه و بسط فرهنگ تساهل و مدارا به ارمغان می‌آورند، می‌توان به قوت یافتن فرهنگ شهری و مدنی یاری رساند.

مشکلات زنان را در شهرهای زیارتی جدی بگیرد

شهرهای زیارتی و مقاصد گردشگری، همان‌طور که مزیت‌ها و فرصت‌های زیادی از منظر اقتصادی و فرهنگی برای زنان به وجود می‌آورند، می‌توانند معایب و محدودیت‌های بسیاری نیز بر جامعه تحمیل کنند. حضور هم‌زمان جمعیت بسیار به‌ویژه در مراسم و آیین‌های مذهبی، زمینه را برای فعالیت برخی بزهکاران و تبهکاران فراهم می‌آورد که با سوءاستفاده از شلوغی فضا به انجام فعالیت‌های غیراخلاقی می‌پردازند. آسیب ایجاد یک فضای ناامن بیش از همه دامان زنان را می‌گیرد که می‌تواند مهم‌ترین مانع فعالیت‌های اقتصادی و فرهنگی آن‌ها به شمار رود. آزارهای کلامی، وقوع سرقت‌ها و خشونت‌های فیزیکی سبب می‌شود زنان برای حفظ امنیت خود کمتر در عرصه فعالیت‌های اقتصادی به کار گرفته شوند یا برای انجام برخی فعالیت‌های روزمره با مشکل روبه‌رو شوند. البته در صورت وجود نهادهای قدرتمند قانون‌گذاری که پیش از مجازات به وضع قوانین بازدارنده پرداخته باشند و هم‌چنین رصد فعالیت‌های شهری و استفاده از نیروهای مدنی و انتظامی در شهرهای مذهبی، می‌توان با این محدودیت‌ها و موانع مقابله کرد.